

O štúdiu antropozofie: Čítanie ako práca na sebe 12 cností

Jan Dostal

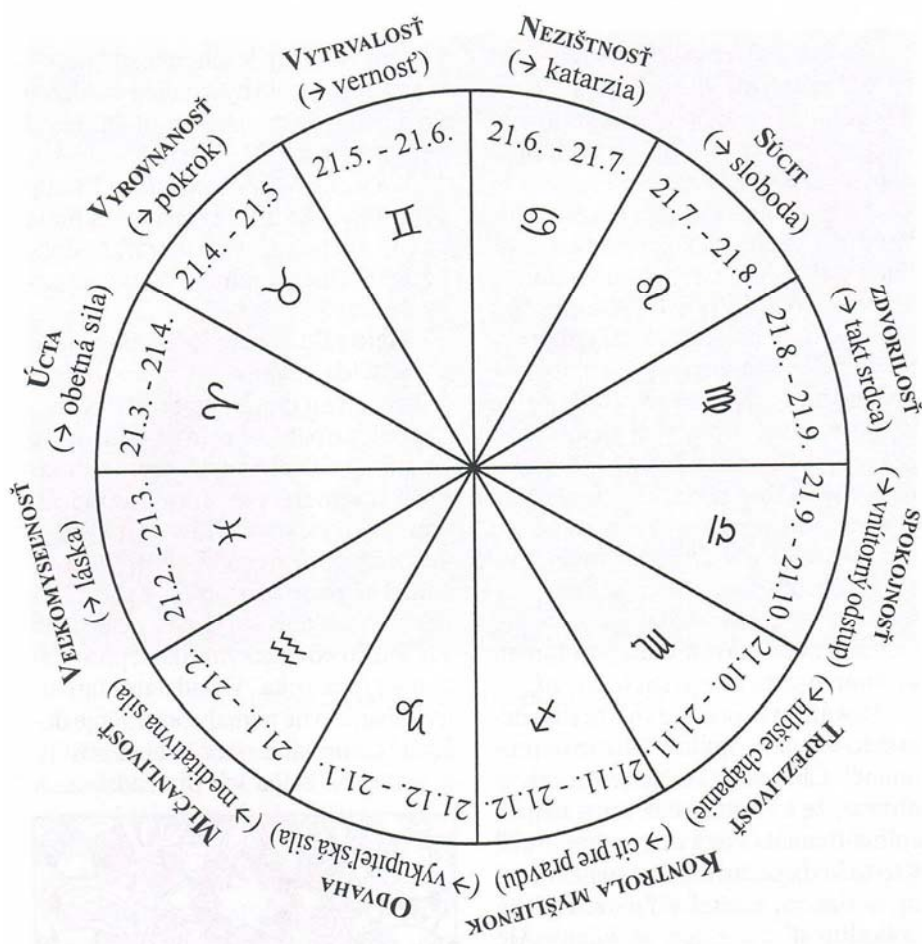
Dnes otvárame cyklus štyroch prednášok, venovaných jednej téme: štúdiu antropozofie, a to štúdiu v tom základnom, elementárnom zmysle. Nebudeme hovoriť o ceste za vyšším poznaním, o imaginácii, inšpirácii, intuícii. Pôjde len o začiatok tejto cesty: na jednej strane človek, na druhej kniha. Čo môže človek urobiť pre to, aby jeho čítanie bolo čo najužitočnejšie? Pretože pri štúdiu antropozofie nie je dôležité aby človek prečítal čo najviac. Ani to, aby si čo najviac zapamätal, alebo aby tomu čo číta, ihneď uveril. Ale aby to, čo číta, v ňom mohlo žiť a pôsobiť, aby ho to sprevádzalo ako neodmysliteľná súčasť jeho života a jeho práce. Ako k tomu dospieť?

Mal som v živote to šťastie, že som sa mohol vyše pol storočia zaoberať štúdiom antropozofie. Ale zároveň som mal to nešťastie, že to bolo v dobe, keď sa o antropozofii nesmeli hovoriť verejne. Musel som sa ňou teda zaoberať samostatne, izolovane. Študoval som, ale nikto mi nepovedal, ako mám na to ísť. Neostávalo mi nič iné, ako sa riadiť vlastným rozumom. Ale s odstupom mnohých rokov vidím, koľko neveriteľných chýb som pri tom spravil, koľko času som premárnil. Nikto ma napríklad neupozornil, že antropozofia sa musí čítať nielen pomalšie ako noviny - na to človek príde - ale i inak ako noviny. Ako inak? Dnes, na sklonku života, sa mi zdá, že po dlhoročnom skúšaní a blúdení o tom konečne niečo viem. Sám už bohužiaľ nemôžem začať od začiatku a správne. Ale chcel by som, aby aspoň iní boli uchránení zbytočných obchádzok, zbytočných nedorozumení a mohli pristupovať k antropozofii od začiatku správne. To by malo byť poslaním tohto malého cyklu úvah. Začnem obrazom, ktorý je síce nečasový, ale zároveň i nadčasový. Predstavme si kolobeh roka - jar, leto, jeseň, zima. A spomeňme si, že v tomto ročnom kolobehu raz nájdeme Vianoce. Tešíme sa na ne. Cítíme, že je to zvláštna doba, kedy svet na nás pôsobí inak než inokedy. Možno o tom niečo vieme z antropozofickej literatúry, ale môžeme o tom vedieť i z každoročne obnovovanej vlastnej skúsenosti. Zem sa na Vianoce otvára, aby sa naplnila novým duchovným obsahom. Kristus sa s ňou vždy znova spája, znova sa pre nás rodí. A Zem sa na krátku dobu rozžaruje jeho neviditeľným svetlom. Ideme rovnakými ulicami ako inokedy, ale ak sme vnímaví, môžeme si uvedomiť, že sú zrazu iné, akoby z vnútra tajomne pozlátené svetlom ducha. I človek sám môže byť obdarovaný vianočným dianím. I on sa môže otvoriť a prijať niečo z Kristovho impulzu do svojho ja. To sú Vianoce.

Nielen chvíle venované meditácii, ale i chvíle venované čítaniu, by mali byť ako vianočným zážitkom. Kedysi, v stredoveku, tomu tak bolo. Vtedy bývala chvíľa čítania ešte prežívaná ako slávnostná. Dnes sme si zvykli čítať v dopravných prostriedkoch, pri jedle, pri hudbe z rádia, bez akejkoľvek prípravy. Ľudstvo stratilo kultúru čítania. Ľudia čítajú, bez toho, aby od toho vôbec očakávali hlbší účinok. Čítanie sa odohráva na povrchu duchovného života.

Pripusťme ale, že niekto, kto berie do rúk antropozofickú knihu, pristupuje k čítaniu predsa len inak. Možno sa teší, že čítanie v ňom prebúdzá niečo nové - čo vlastne? Možno sa teší, že prežije niečo nevšedného, trebárs i niečo na spôsob Vianoc, že snád' pri čítaní precíti prítomnosť ducha, dokonca snád' dúfa, že mu čítanie priblíži zážitok "Kristus vo mne". Takéto očakávanie je samo o sebe správne,

môže iste prispieť k pocitu závažnosti štúdia, k väčšej intenzite čítania. A predsa: čím takéto očakávanie bude silnejšie, tým môže byť zároveň nebezpečnejšie. Človek očakáva povznesenie srdca, verí, že toto povznesenie príde samé od seba, ale keď otvorí knihu, naraz sa mu zdá, že ho text nijako nerozohrieva. Je to strohý, trizvy výklad, opisovanie skutočností, ktoré si človek väčšinou ani nevie predstaviť; navyše sú tam často i dlhé, neprehľadné súvetia, v ktorých sa ťažko orientuje - to predsa nie je to, čo očakával, v čo dúfal?! Zdvíha sa v ňom pocit sklamaní. Snáď sa v ňom dokonca ozve hlas, ktorý šepká: "Je vôbec antropozofia to, čo si hľadal? Netúžiš po niečom inom, menej náročnom?" Je dôležité vedieť dopredu, že antropozofia sa naozaj nesnaží rozpaľovať v prvom rade ľudský cit, že sa nepokúša rozvíriť hladinu snov a prianií v nás. Prečo? Pretože ctí a stráži našu slobodu, v nej vidí najvzácnejší poklad ľudského bytia. Každý apel na duchovné hnutia, ktoré sa v nás odohrávajú polovedome alebo podvedome a bez nášho pričinenia - a to sú napríklad naše city - by obmedzoval našu slobodu. Veľmi ľahko by sa mohol stať manipuláciou. Avšak človek niekedy túži pasívne sa oddať manipulácii! To antropozofia nechce. Preto sa obracia neúprosne a vždy znova na naše myslenie, na naše poznávacie schopnosti, teda na plno vedomú, bdelú, aktívnu oblasť nášho duchovného života. Ako teda? Máme antropozofiu vnímať bez účasti citu?

Rudolf Steiner o tom píše: "Mnohí ľudia majú sklon podceňovať myslenie a stavať vyššie "horúci život citový", "postihovanie vecí citom". Často sa hovorí: nie "trizvym myslením", ale vrelosťou citov, bezprostrednou silou citových zážitkov sa

človek dvíha k vyšším poznatkom. Ľudia, ktorí takto hovoria, sa boja, že jasným myslením otupia svoje city. Pri všednom myslení, ktoré sa vzťahuje len na veci úžitkové, je to iste tak. Ale u myšlienok, ktoré vedú do vyšších oblastí bytia, nastáva opak. Nieto citu ani nadšenia tak horúceho, krásneho a povznášajúceho, aby ho bolo možné porovnávať s citmi, roznecovanými onými čistými, krištáľovo priezračnými myšlienkami, ktoré sa vzťahujú na vyššie svety. Je potrebné mať na pamäti, že najvyššie city nie sú tie, ktoré sa dostávajú "samy od seba", ale tie, ktoré si človek vydobýva energickou myšlienkovou prácou."

Friedrich Rittelmeyer, jeden z najvýznamnejších žiakov R. Steinera, píše vo svojich spomienkach o tom, ako po prvý krát študoval knihu Tajná veda : "Vtedy ležala na mojom stole Tajná veda. Ešte ju tam vidím. Vyvolávala vo mne rozladenosť. Nemohol som s ňou hnúť. Keď som ju chvíľu čítal, začalo mi byť nevoľno. Všetky tieto "poznatky" mi ležali v žalúdku ako nestrávené jedlo. Musel som čítať opatrne, vždy len pár stránok, ak ma to nemalo omrzieť. Potreboval som takmer rok, než som vedel, čo v nej bolo. Vtedy som ešte nepoznal správny spôsob, ako mám takéto spisy prijímať. Dnes viem, že ľudia sa musia vzchopiť k celkom inému spôsobu čítania, ak im majú takého diela povedať, čím sú. Podľa môjho názoru spočíva práve tu rozhodujúca prekážka pre skoro všetkých ľudí staršej generácie, aby sa R. Steinerovi aspoň priblížili. Musíme dokázať čítať slobodne, s omnoho väčšou nezaujatosťou, než aká je potrebná voči iným spisom, aby sme niečo unáhle neprijali alebo niečo unáhle neodmietli, musíme s najväčším pokojom nechávať niečo nerozhodnuté a vyčkávať, bez toho, aby sme sa vzrušovali na tým, že to, čo je oddávna zvyklé, začína kolísať. Musíme vedieť čítať aktívne tak, že to, čo sme prečítali, budeme nepretržite porovnávať so životom a život s prečítaným, takže si voči záplave nových tvrdení zaistíme svoje pevné stanovisko v živote. Musíme tiež vedieť čítať meditatívne tak, že vždy znova vsúvame dlhšie prestávky; to prečítané v sebe akoby znova vytvárame a v naprostom pokoji a v nezaujatej slobode odpočívame jeho vlastného ducha a jeho vlastný život."

Je to opis úprimný a veľmi charakteristický. Všimnime si, ako ťažko Rittelmeyer vnikal do textu! Neprežívame snáď, keď berieme do rúk niektorú knihu Rudolfa Steinera, niečo obdobné ako Friedrich Rittelmeyer i keď snáď nie tak drasticky? Čím to je? Nie je to tým, že sme k tomuto čítaniu predsa len pristupovali v zásade v obdobnom rozpoložení ako k čítaniu novín alebo vzrušujúceho románu? Nenasvedčuje to tomu, že takéto čítanie si žiada splnenie istých predpokladov z našej strany? Že inak čítané myšlienky nenadviažu kontakt s našimi doterajšími myšlienkami a názormi? Pokúsime sa stanoviť tieto predpoklady a uvidíme, že tým zároveň prideme k veľmi konkrétnej predstave, ako vyzerá čítanie "nezaujaté, aktívne a meditatívne", o ktorom hovorí Rittelmeyer.

Čo teda môžeme urobiť pre to, aby naše čítanie malo zmysel, aby bolo pre nás účinné? Aby sa pre nás stalo vianočným zážitkom, obdarovaním z duchovnej sféry? Naznačíme dvanásť krokov, ktoré vedú k tomuto cieľu. Každý z nich bude vyžadovať istú dávku vnútornej aktivity z našej strany. Opíšeme ich v prirodzenom poradí, tak, že jeden bude čo najbezprostrednejšie nadväzovať na druhý. Neznamená to však, že by bolo nevyhnutné ich absolvovať práve v tomto poradí. Každý z nich - nezávisle od ostatných - bude prinášať isté meradlo pre správny prístup k čítaniu a každé z týchto dvanástich kritérií môžeme použiť kedykoľvek. Ale uvidíme, že správne rozpoloženie pre štúdium bude vlastne dané až úplným kruhom týchto dvanástich aktivít.

Dokážem si predstaviť, že sa teraz niekto v duchu opýta : "Nie je to prehnané? Človek chce čítať, a teraz sa dozvie, že na tento účel musí najprv splniť dvanásť rôznych podmienok? Kto to kedy počul? Nie je to nehorázný nátlak na čitateľa?" Iste,

Ľudská pohodlnosť má sklon sa búriť. Ale vieme, že nejde o nič neprimerané. Práve preto, že sa čítanie v našom storočí stalo niečím tak všadeprítomným a všedným, odvykli sme od skutočnej kultúry čítania. Ale bez takejto kultúry neprenikneme k myšlienkam zvestujúcim tajomstvo vyššieho sveta. Pretože sme ju stratili, nedivme sa, že je náročné sa k nej znova dopracovať. Ale ak sa o to pokúsime, objavíme, že je možné čítať úplne iným spôsobom, ako bývame zvyknutí.

Tých dvanásť krokov, ktorými pritom máme prejsť, nie je nič nové. Je to dvanásť vnútorných postojov k svetu, ktoré nemajú zďaleka význam len pre štúdium. Keď R. Steiner začal pôsobiť v Teozofickej spoločnosti, stretol sa tam s tradíciou, ktorá uvádzala týchto dvanásť vlastností ako dvanásť "mesačných cností" a chápala ich v súvislosti s pôsobnosťou dvanástich základných kozmických síl, predstavovaných dvanástimi znameniami zverokruhu. Podľa tejto tradície by sa mal človek každý mesiac vedome usilovať o jednu z týchto cností. R. Steiner prebral túto tradíciu, ale zároveň ju prehýbil tým, že k názvu každej cnosti pridal ešte charakteristický doplnok, naznačujúci, ktorým smerom by sa príslušná vlastnosť mala v človeku rozvíjať. Napríklad k prvej "cnosti" - t.j. k schopnosti "úcty", ktorej pestovanie by spadalo približne do apríla (presnejšie do obdobia od 21. marca do 21. apríla) - dodal:

"Úcta sa stáva obetnou silou."

Teda: úcta správne kultivovaná by sa mala meniť v schopnosť obetovať. Podobne R. Steiner doplnil i názvy ostatných cností.

Tieto základné morálne postoje, o ktoré tu ide, majú veľmi málo spoločné s bežnými morálnymi smernicami. A predsa trpezlivá starosť o ne môže zmeniť vzťah človeka k svetu v mnohých smeroch, a to v zmysle morálnom - v styku s druhými ľuďmi, v styku s prírodou, alebo i s vlastným osudom. Nehovoriac o tom, že sa tým človek dostáva do stále uvedomelejšieho vzťahu ku kozmickým silám, pôsobiacim v rytme roka. V podstate starostlivé dbanie o ne pomaly odstraňuje duševné deformácie, ktorými nás postihla súčasťná etapa vývoja ľudstva. A to, čo potrebujeme pre celkovú obnovu svojho človečenstva, to potrebujeme tiež pre obnovu vnímavosti pri čítaní. Pôjde teda o aplikáciu všeobecnejších zásad na úzky odbor štúdia duchovnej literatúry. V týchto dvanástich vlastnostiach - alebo "cnostiach" - nájdeme i dvanásť stupňov vedúcich k novej kultúre čítania.

Povedali sme už, že prvá z dvanástich vlastností sa volá úcta, devócia, a že sa môže postupne meniť vo vôľu k obeti. Že úcta je prvá, základná požiadavka pre čítanie, ktorá nás má dajako obohatiť, je pomerne ľahko pochopiteľné. Predstavme si, že by sme k čítaniu pristupovali s pocitom povýšenosti, nadradenosti, s pocitom, že to, čo vieme, nám dáva kvalifikáciu, aby sme mohli vysloviť kritický súd o príslušnom texte. Pocit takejto suverenity nás vnútorne obklopí akoby ostnatým drôtom, cez ktorý myšlienky knihy k nám nebudú môcť prenikať. A predsa: koľko ľudí berie do ruky duchovnú literatúru presne s takýmto postojom, len preto, "aby si o nej utvorili úsudok". V skutočnosti sa chcú len presvedčiť, či obsah knihy je v súlade s ich doterajšími názormi alebo v rozpore s nimi. Ak budú v súlade, prijmú ich, ak však budú v rozpore, odsúdia ich. Ich doterajšie názory vytvárajú nepriepustnú hradbu okolo ich vedomia a táto hradba k nim neprepustí nič nového. Úcta znamená schopnosť otvoriť sa niečomu novému. Neberieme do rúk knihu preto, aby nám potvrdila, čo už vieme, ale s dôverou, že nás obohatí, že z nej získame niečo, čo doteraz nepoznáme. Antropozofické čítanie nám má dokonca tlmočiť niečo z skrytého myšlienkového obsahu sveta, z oblasti kozmickej inteligencie, teda z obsahu, ktorý nekonečne prevyšuje našu ľudskú inteligenciu. Tým skôr je na mieste

úcta k nemu - úcta, ktorá by mala prerásť až v ochotu obetovať kedykoľvek svoje doterajšie úsudky o svete, ak narazíme na myšlienky obsiahlejšie, prenikavejšie, presvedčivejšie. Úcta sa stáva obetnou silou. To neznamená, že by sme mali bez uvažovania prijímať za svoje všetko, čo bude obsiahnuté v čítanom texte. To by bola slepá viera, a každá slepá viera je tiež hradbou proti akémukoľvek ďalšiemu a hlbšiemu poznaniu. Ale dôležité je, aby sme najskôr čo najdôkladnejšie pochopili, čo čítame, aby sme sa s tým najprv zžili, potom až aby sme k tomu zaujímali stanovisko. Na akékoľvek vnútorné "áno" alebo "nie" bude ešte dosť času. O čom čítame v duchovnej literatúre, je treba overovať priamo v živote, nie teoretickými úvahami. A k tomuto účelu musíme vedieť niesť v sebe určitú novú myšlienku bez akéhokoľvek stanoviska k nej, len s plným porozumením pre ňu, a ako takýto vnútorný obsah ju konfrontovať s rôznymi skúsenosťami, s ďalším čítaním, s myšlienkami druhých. Preto je vnútorná otvorenosť pre všetko nové niečím tak dôležitým. A preto je prvým a základným predpokladom vnímavého čítania úcta k textu. (Táto úcta sa samozrejme netýka len antropozofických textov; je to prvý krok ku kultúre akéhokoľvek čítania. O úplne zvláštnom vzťahu úcty k chápaniu duchovnovedeckých textov budeme podrobne uvažovať nabadúce.)

Dokončenie v budúcom čísle

Dokončenie zo Sophie 11

Druhá z "mesačných cností" je **vyrovnanosť**, duševná rovnováha. Vyrovnanosť síce znamená niečo podobného ako vnútorný pokoj, ale znamená zároveň viac než vnútorný pokoj. Je to vedomie, že žijeme v neustálom strete s mocnosťami, ktoré nás chcú odvieť z pravej ľudskej cesty a voči ktorým sa musíme obhájiť. Anthropozofia nazýva tieto mocnosti luciferskými a ahrimanskými. Lucifer je duch, ktorý nás chce oddialiť od Zeme, od pozemských problémov, oklamať nás vidinou duchovnej ríše bez pozemských konfliktov a ťažkostí, vidinou sveta blažených pocitov nerušených žiadnymi rozpormi. Ahriman v nás chce naopak zahľadiť vedomie spojitosti s duchom, doviest' nás k presvedčeniu, že svet fyzickej hmoty je jediný skutočný a že nemáme hľadať ciele svojho úsilia nikde inde než na Zemi. Obaja títo odporcovia nás sprevádzajú na každom kroku života, a tak stoja neviditeľne vedľa nás i vo chvíľach štúdia. Každý z nich nás chce strhnúť svojím smerom. Je dôležité o tom vedieť a hľadať neprestajne pokojný ľudský stred medzi nimi, vnútornú rovnováhu medzi útekem zo Zeme a uväznením vo svete zmyslov. Sú čítatelia, ktorí pri čítaní nemajú pocit pravého uspokojenia, akonáhle text neopisuje čo najkrajšie život božských bytostí, pokiaľ možno bez problémov, ako život plný nadpozemskej krásy a blaženosti, samozrejmej lásky, spolupráce a jednoty. To sú čítatelia vedení Luciferom. Potom sú iní, ktorí by si želali, aby každý údaj o vyššom svete bol doložený pádnymi dôkazmi z fyzického sveta, preukázaný jasnou pozemskou logikou, aby čokoľvek, čo sa deje vo vyššom svete, sa prejavovalo aj viditeľne a hmatateľne - napríklad elektricky, magneticky, mechanicky, svetelne a podobne. Tí sú inšpirovaní Ahrimanom. Pre Lucifera nie je antropozofická literatúra dosť "duchovná", pre Ahrimana nie je dosť "preukazateľná". Je treba hľadať v sebe stav rovnováhy medzi oboma tendenciami, nehľadať v čítaní ani blažený únik, ani chvíľkové zabudnutie na rozpornosť pozemských dejov, ani lacné zmyslové dôkazy o pôsobnosti vyššieho sveta. Až ten, kto dokáže neuhnúť ani doľava, ani doprava, môže postupovať vo vývoji vpred, to znamená postupne premieňať to, čo získava

životom v pozemskom svete, na schopnosti svojho ducha. R. Steiner to vyjadruje slovami:

”Vyrovnanosť sa stáva pokrokom.”

Tretia vlastnosť: F. Rittelmeyer spomína, že zápasil celý rok so Steinerovou ”Tajnou vedou”. Isté je, že žiadne duchovnovedecké dielo nie je možné prelúskat’ za niekoľko dní. Je to čítanie na dlhý čas. A ľahko sa môže stať, že po prvých 10 - 20 stránkach nás prepadne pocit, že táto kniha je pre nás príliš úmorná; a že budeme v pokušení ju odložiť a pustiť sa radšej do inej, prístupnejšej.

Preto je ďalšou dôležitou cnosťou čitateľa **vytrvalosť** (podľa Steinera

”vytrvalosť, ktorá sa stáva vernosťou”).

Strácame sami seba, súvislosť svojho života, ak nedokážeme doviest’ predsavzatie, ktoré sme si dali, až do konca. A strácame dokonca i možnosť pochopiť to, čo sme prečítali, lebo až celok knihy nám odhalí závažnosť a význam jednotlivých častí. Netrpezlivým skúšaním, hľadaním niečoho, čo je najmenej náročné, nenájdeme cestu k antropozofii.

Úcta, vyrovnanosť, vytrvalosť tvoria základné rozpoloženie, ku ktorému by sa čítajúci mal dopracovať, už predtým, než začne čítať. Tieto vlastnosti by mal prinášať v ústrety akémukoľvek duchovnovednému textu, ktorý chce študovať. Ďalšie ”cnosti” bude potrebné rozvíjať predovšetkým pri čítaní samom.

Prvou z nich je **nezištnosť**. Teraz sa asi opýtate: ako môže nezištnosť súvisieť zo štúdiom? Súvisí s ním veľmi úzko a veľmi podstatne! Prečo vlastne čítame? Čo si predstavujeme ako výťažok z čítania? Nečítame preto, že chceme niečo vedieť o vyššom svete? Ale zhromažďovanie vedomostí je v duševnej oblasti to isté, ako zhromažďovanie pokladov vo fyzickom svete. Ak čítame preto, aby sme hromadili duchovné poklady, nečítame nezištno. A veľmi ľahko budeme pri čítaní sklamaní, ak nebude text obsahovať údaje ľahko zapamätateľné a čo najprehľadnejšie usporiadané, ak nebude každá stránka rozmnožovať naše bohatstvo. Lenže toto nie je poslanie duchovnovednej literatúry. Jej cieľom je urobiť nás schopnejšími k práci pre ľudstvo. Jej myšlienky v nás nemajú byť nehybne uložené ako zlato alebo drahé kamene, ale uvádzať nás vnútorne do pohybu, dávať nám podnety, ktoré by sme nemohli získať nikde inde. Každá idea, ako hovorí Steiner, by sa v nás mala stať ideálom. Ideál nám nedáva pocit bohatstva, naopak, dáva nám vedomie, čo všetko nám chýba, a ukazuje nám cestu, možno veľmi zdĺhavú, k väčšej dokonalosti. Zmyslom štúdia nie je v žiadnom prípade získavanie vedomostí, ale získavanie nových ideálov inšpirácie pre prácu na sebe. Dokonca si snáď pri čítaní uvedomíme bezcennosť mnohých doterajších vedomostí a začneme sa vnútorne zbavovať závislosti od nich. Tam, kde sme prv hľadali len idey, začneme čítať nezištno, s túžbou po zdokonalení svojej doterajšej osobnosti.

”Nezištnosť sa stáva katarziou.”

dopíňa Steiner.

A až potom, keď pri čítaní už nesledujeme svoje vlastné túžby, keď čítame nesebecko, môžeme vnímať akýkoľvek text ako posolstvo určitého človeka. Naša osobnosť začne ustupovať do neviditeľna a miesto nej sa v našom vedomí objaví osobnosť príslušného autora. Tak si môžeme napríklad pri čítaní Jánovho evanjelia

uvedomovať, akým zvláštnym, výnimočným človekom musel byť ten, kto týmto spôsobom radil myšlienku k myšlienke, vetu k vete. Začneme za slovami tušiť jeho osobnosť. Budeme čítať, ale zároveň vnímať text ako prejav vnútra, ako výraz určitej ľudskej duše, v tomto prípade nekonečne zrelej a čistej, múdrej a láskyplnej, ako bezprostredný prejav učeníka, ktorého Pán miloval. Nestretneme sa len s evanjeliom, ale i s evanjelistom. Podobne je možné pri čítaní Steinerových kníh - napriek všetkej striedmosti a objektivite textu a pri všetkej striedmosti a objektivite nášho sledovania textu - zžívať sa s jeho osobnosťou, s jeho spôsobom uvažovania, s jeho vzťahom k čítaniu, k ľudstvu, k prírode, k vyššiemu svetu. Ale - pripomeňme - nezabudli sme, čo všetko muselo predchádzať, aby sme prostredníctvom textu mohli vnímať bytosť autora? Museli sme absolvovať celú cestu od úcty až po vyrovnanosť, vytrvalosť a odpútanie sa od seba! Schopnosť, ku ktorej sme týmto úsilím dospeli, môžeme nazvať súcitením, t.j. schopnosť opustiť väzenie svojho vlastného ja a zahĺbiť sa s porozumením do bytosti druhého, v našom prípade: cítiť s autorom.

"Súcitenie sa stáva slobodou,"

doplňuje Steiner.

Áno, až keď sa vyslobodíme z uväznenia do svojho ja, začneme vdychovať vzduch slobody. A budeme schopní čítať nielen podľa svojich vlastných, sebecky obmedzených predpokladov, ale i preniesť sa do východísk, pohľadov a tendencií, ktoré žili v duši autora. Až teraz máme možnosť vystihnúť, čo mal autor na mysli, čo sa v ňom odohrávalo, keď písal. To sa pochopiteľne zase netýka len spisov antropozofických. Týka sa to práve tak aj kníh, ktoré napísali odporcovia anthroposofie, kníh filozofických, literárno-kritických alebo politických, náboženských alebo protináboženských. Možnosť pochopiť myšlienky autora začína až tam, kde sme schopní oslobodiť sa od vlastných názorov a žiť vnútorne s autorom. Že je to pomer ku knihe, ktorý je v našej hektickej dobe viac než vzácny, je treba priznať. Tým dôležitejšie je, aby sme sa aspoň pri štúdiu antropozofie začali usilovať o takúto humanizáciu čítania, o skutočné stretnutie človekačítajúceho s človekom-autorom. Zasa to nemá nič spoločné s vierou. Až sa vrátíme z láskyplného stotožnenia s autorom sami k sebe, budeme mať neobmedzene veľa času si ujasniť stanovisko ku knižke. Ale kritika, ktorej nepredchádzalo porozumenie, zostane nevyhnutne nepodložená a nevecná.

Tým, čo bolo povedané, prechádzame už k ďalšej z 12 cností: je **zdvorilosť**. To je, pravda, cnosť, ktorá nemá v našej dobe príliš dobrý zvuk. Najmä mladá generácia v nej vidí formu, ktorá človeku bráni byť úprimným. Prečo sa máme chovať úctivo k niekomu, kto nám je protivný? Prečo máme zdravieť niekoho, kto nám je ľahostajný? Ale zdvorilosť ako forma, ktorú spoločnosť vnucuje jednotlivcovi, to nie je to, čo je tu myslené. Mládež túži po "seberealizácii". A predsa sú v živote situácie, kedy ľahko pochopíme, že "seberealizácia" vôbec nemôže byť najdôležitejšie kritérium ľudského konania. Stojíme u lôžka niekoho, kto umiera. Jeho vychudnutá, zbedačená tvár napovedá, že už jeho život pomaly končí. Sme úplne naplnení skľučujúcim dojmom: "Ten človek zomrie v priebehu niekoľkých dní." Zomierajúci sa nás opýta, čo si myslíme o jeho stave. Prečo mu nepoviememe to, čo si myslíme? Prečo nebudeme "úprimní"? Pretože považujeme jeho prežívanie za dôležitejšie než svoje vlastné. To je podstata pravej zdvorilosti. Je to taký pomer k druhému človeku, pri ktorom rozpoloženie druhého je pre nás dôležitejšie než naše "seberealizovanie". Prešli sme nezištnosťou - odpútaním sa od seba - "súcitením" - stotožnením sa s druhým, a teraz

z toho vyvodzujeme dôsledky pre svoje chovanie. Konáme tak, aby sme rešpektovali, čo sa deje vo vnútri druhého. To je "zdvorilosť".

Ako sa táto cnosť prejaví pri čítaní? Prejaví sa v tom, že budeme rešpektovať ten spôsob uvažovania, ktorý pred nami rozvíja autor. Možno, že autor hovorí o niečom inom, než sme čakali. Prajme mu to! Možno, že jeho myšlienky sa uberajú iným smerom, než by sme chceli. Príjmime to! Povedzme k tomu svoje "áno"! Zabudnime na seba, na svoje očakávania, na svoje sklony. Spreádzajme autora ochotne po tých cestách a k tým cieľom, ktoré sa mu zdajú vhodné. To je čitateľská zdvorilosť. Steiner dodáva:

"Zdvorilosť sa stáva taktom srdca."

Opäť prechádzame skoro nezbadane k ďalšej vlastnosti, k ďalšiemu potrebnému druhu vnútornej aktivity. Pri každom štúdiu totiž natrafíme na to, že niektoré myšlienky sú nám blízke, iné vzdialenejšie, cudzie. Ťažko do nich prenikáme. Chceli by sme autora sledovať, ale nejde to. Prečo je to tak? Samozrejme budeme často v pokušení hnevať sa na autora, že uvažuje spôsobom pre nás ťažko pochopiteľným. Ale je to naozaj jeho nedostatok, že uvažuje inak, než sme zvyknutí? Pokúsme sa znova prejsť tromi minulými stupňami - nezištnosťou, súcitením, zdvorilosťou - a položiť si otázku: "V čom sa tento autor líši od nás, ak uvažuje práve takto? A v čom by sme sa mali zmeniť my, aby sme boli schopní sledovať jeho úvahy? Ide tu o niečo podobné tomu, čo robí naše oko pri tzv. akomodácii šošovky na rôznu vzdialenosť. Musí meniť svoje zaokrúhlenie podľa toho, či sa pozerá nablízko alebo do diaľky. Musí robiť niečo samo so sebou, ak chce zreteľne vidieť. O toto ide i keď čítame. Schopnosť, ktorú tentoraz budeme potrebovať spočíva v tom, že sa dokážeme udržať v harmónii s autorom i tam, kde jeho výklad nám najprv bude osobne cudzí. Budeme hľadať správny vzťah k nemu. Pre takúto vnútornú tvárnosť je ťažké nájsť vhodné meno. Medzi dvanástimi cnosťami sa označuje názvom **spokojnosť**. "Spokojnosť" obyčajne znamená: "nehnevať sa". Ale Steiner to upresňuje:

"Spokojnosť sa stáva vnútorným odstupom",

(Gelassenheit). Hľadanie rovnomerného vnútorného odstupu k textu, bez vplyvu navyknutých názorov, schopnosť pretvárať sa podľa charakteru textu a tým rušiť jeho cudzosť, to je obsah tohoto dôležitého vnútorného kroku pri štúdiu.

Ľahko si uvedomíme, že od myšlienok, ktoré nám sú bytostne cudzie, neobvyklé, nesmieme žiadať, aby nám boli naraz zrozumiteľné. Ak sa chceme s nimi vyrovnáť, nič inšie nám neostáva, než sa k nim vracáť znova a znova, možno i z rôznych hľadísk. Inými slovami: pri štúdiu duchovnej literatúry sa nedá presne napláňovať, čo zvládneme za deň, za týždeň, za mesiac. Cnosť, ktorú to od nás vyžaduje, sa volá **trpezlivosť**. Niekedy pri takomto úsilí o preniknutie do zmyslu textu uvidíme, že nie je treba hľadať pochopenie určitej myšlienky len v logickej súvislosti. Možno postačí sa miesto toho na ňu sústrediť, nehíbať o nej a celkom prosto si predstaviť: túto myšlienku ti predkladá Rudolf Steiner. Vzdajme sa snahy ju nejako vysvetliť. Môžeme ju prípadne úplne vybrať zo súvislosti textu, prijať ju len ako zvláštny prvok, ako svojrázny podnet, ktorý máme nejako zaradiť do svojho duchovného života. Nesme ju v sebe. Je možné sa s ňou znova a znova konfrontovať, zvykať si na ňu. I to je nakoniec druh porozumenia. A časom snáď takáto myšlienka predsa len nadviaže spojenie s inými našimi myšlienkami. Alebo ju aspoň budeme cítiť ako iskru

neznámeho sveta v nás. K pochopeniu antropozofie je v každom prípade potrebná trpezlivosť. R. Steiner to dokresľuje:

”Trpezlivosť sa stáva hlbším pochopením.”

Aký krátky je napokon jeden ľudský život na pochopenie najvyšších tajomstiev kozmu!

Ak začneme cítiť rôznorodý charakter myšlienok, ich rôznu vnútornú vzdialenosť od nás, stávajú sa myšlienky pre nás niečím reálnejším než predtým. Začíname prežívať ich vzťah k nám ako aj ich vzťahy medzi sebou. Prežívame oveľa intenzívnejšie, ako sa jedna myšlienka prelieva do druhej. R. Steiner o tom hovorí, že je možné v sebe pestovať takéto myslenie, ktoré nespája svojvoľne myšlienku s myšlienkou, ale neustále sa pýta, kam určitá myšlienka mieri, aké si sama zo seba žiada pokračovanie. Toto sledovanie postupu myšlienok je niečo iné než rešpektovanie zákonov bežnej logiky. Môže sa stať i to, že myšlienka bude hľadať pokračovanie, ktoré sa nebude na prvý pohľad zdať tým najlogickejším. Čo na tom záleží? Keď chryzantéma po rade zelených listov vytvorí náhle veľký biely kvet, mohlo by sa nám to tiež zdať nelogické a predsa: je to jediné primerané pokračovanie. V Steinerových spisoch - už napríklad vo ”Filozofii slobody” - je možné sledovať, ako dokázal načúvať, kam myšlienky smerujú, ako jedna myšlienka hľadá druhú a podľa toho budovať svoj text. Tento živý prúd vnútornej logiky, prechádzajúci skryte od myšlienky k myšlienke, patrí tiež k reálnemu obsahu knihy, povedľa myšlienkových jednotlivostí. A táto tajomne odpočúvaná súvislosť myšlienok patrí k zážitku antropozofie. Je to niečo, čo by sme pri čítaní mali vedieť spoluprežívať, aby sa i v nás postupne rodila schopnosť sledovať svojrázny, vlastný život myšlienok. Práve vďaka antropozofickému čítaniu tak môžeme citlivejšie vnímať, ktoré myšlienky k sebe patria alebo nepatria, ktorý autor nenecháva voľne sa rozvíjať logický obsah myšlienok. Aj sami potom začneme aspoň o niečo opatrnejšie zaobchádzať s vlastnými úsudkami. Schopnosť, o ktorú tu ide, sa volá ” **kontrola myšlienok**”. Steiner dodáva:

”Kontrola myšlienok sa stáva citom pre pravdu.”

Už sme sa zmienili o tom, že myšlienky sa stávajú pre nás realitou. Akou realitou? Predsa ju ani nevidíme, ani nepočujeme, ani nenahmatáme. Aký neobyčajný druh reality to je? Kedykoľvek pozorne čítame, môžeme si uvedomovať to, čo Steiner podrobne analyzuje vo ”Filozofii slobody”: že myšlienky sú niečo mimo čas a priestor, niečo zároveň subjektívneho i objektívneho, záblesky z veľkej duchovnej jednoty všetkého bytia v našom vedomí. Akýkoľvek cit vnímame celý ako súčasť svojho vlastného vlniaceho sa duchovného života. Ale v ktorejkoľvek myšlienke, v ľubovoľnom pojme preniká do nášho duchovného života niečo, čo nie je z nás, správa o niečom objektívnom. Avšak správa, ktorú nemôžeme vnímať sluchom, len myslieť. To je druh reality, v ktorom žijeme, kedykoľvek čítame. A myšlienky budú pre nás tým reálnejšie, čím dokonalejšie dokážeme pri čítaní zabudnúť na obyčajnú realitu zmyslového sveta, v ktorej inak žijeme, čím dokonalejšie sa dokážeme pohrúžiť len a len do tohto iného spôsobu bytia. Nie je to jednoduché, pretože máme vrozený strach odpútať sa od opory zmyslového sveta, práve tak ako od pocitu svojho tela. Žiť plne v myšlienkach od nás vyžaduje niečo ako skok do prázdna, do priepasti. Pritom táto priepasť nie je pre nás nič cudzieho: I svoje vlastné ”ja” si totiž uvedomujeme týmto spôsobom, ako niečo mimo čas a

priestor, teda kdesi v tej zdanlivej prázdnote. Zžiť sa s duchovnou realitou myšlienok, teda to, čo sme nazvali "skok do prázdna", vyžaduje vnútornú **odvahu**. Pretože ľudia obyčajne nenachádzajú túto odvahu, odmietajú existenciu duchovného sveta i existenciu vlastnej nadzmyslovej bytosti. Čím odvážnejšie dokážeme žiť vo svete myšlienok, tým zreteľnejšie budeme už pri čítaní prežívať niečo nadzmyslové, bez ohľadu na to, že sa nám ešte neotvorili žiadne nadzmyslové orgány. Budeme prežívať ten druh reality, ktorý prislúcha svetom, o ktorých čítame na to upozorňuje v úvodnej kapitole svojej "Tajnej vedy". Hovorí:

"Ak čítame nejaké správy zo zmyslového sveta, tak proste čítame o zmyslovom svete. Ak ale čítame texty o nadzmyslových skutočnostiach správnym spôsobom, vžívame sa tým do prúdu duchovného bytia. Zatiaľ čo prijímame výsledky, prijímame zároveň vlastnú vnútornú cestu k nim. Je pravda, že to, čo tu máme na mysli, čítajúci zo začiatku často vôbec nepozoruje. Predstavujeme si vstup do duchovného sveta ako niečo príliš podobného zmyslovému zážitku, a tak máme dojem, že to, čo z tohoto sveta prežívame pri čítaní, je príliš myšlienkového rázu. Ale pri pravom myšlienkovom prijímaní sme už zasadení do tohto sveta a je len treba, aby sme si tiež ujasnili, že sme už nepozorovane prežili to, o čom sme sa domnievali, že sme to získali len ako myšlienkovú správu."

Ak sa nám teda podarí zžiť sa s myšlienkami, začíname už prežívať niečo z duchovnej reality. Vynaložili sme na to istú námahu, iste, ale čítanie sa nám tým stalo kontaktom s vyšším svetom. Ak ľudstvo bolo kedysi vyhnané z raja, z nadzmyslovej existencie, potom štúdium sa môže stať už prvým krokom k znovuzískaniu strateného duchovného sveta. R. Steiner to potvrdzuje:

"Odvaha sa stáva vykupiteľskou silou."

Ďalšia, predposledná cnosť akoby v seba zhŕňala cnosti predošlé. Snažili sme sa nimi odpútať sa od seba, stotožniť sa s autorom, žiť v jeho myšlienkových postupoch. Teraz sa máme zamerať na jedno jediné: pohrúžiť sa úplne do podávaných myšlienok. Čo je na to potrebné? Poznáme to z každodennej skúsenosti. Ak nám niekto predkladá svoje myšlienky, a ak ich chceme pochopiť, je treba, aby sme dokázali, kým počúvame, sami vnútorne mlčať, netvoriť si súčasne vlastné myšlienky. Čím menej vlastných myšlienok budeme vysielat' v ústrety myšlienkam druhého, tým lepšie im porozumieme. Podobne to platí pre čítanie. Každá vlastná myšlienka nás vytrháva z onoho "prúdu duchovného bytia", o ktorom hovorí R. Steiner. Pôjde o to, aby sme sa vedeli otvoriť myšlienkam v najhlbšej mlčanlivej koncentrácii. Tu sa čítanie spriazňuje s meditatívnym prežívaním. V knihe "Ako poznávame vyššie svety?" charakterizuje Steiner prežívanie myšlienok pri meditácii takto:

"Taká tichá otvorenosť pre ducha sa musí stať pre žiaka okultizmu prirodzenou životnou potrebou. Bude najprv úplne pohrúžený do sveta myšlienok. Musí rozvinúť pre túto tichú myšlienkovú činnosť živý cit. Musí sa učiť milovať to, čo k nemu prúdi z ducha. Čoskoro potom prestane pociťovať tento myšlienkový svet ako niečo menej skutočného, než veci všedného dňa, ktoré ho obklopujú. Začne zaobchádzať so svojimi myšlienkami ako s vecami v priestore. Stáva sa preňho skúsenosťou, že sa týmto myšlienkovým svetom prejavuje a vyjadruje život. Chápe z vlastného náhľadu, že myšlienky nie sú len hrou tieňových obrazov, ale že ho nimi oslovujú skryté bytosti. Z hlbiny ticha k nemu zaznieva ich reč. Predtým poznal len znenie, ktoré k nemu prenikalo uchom; teraz k nemu dolieha znenie, ktoré znie jeho dušou. Odkryla sa mu vnútorná reč, vnútorné slovo."

Kto v sebe vyvinie potrebný stupeň vnútornej mlčanlivosti, pre toho sa myšlienky stávajú stále viac priestupné pre reálny duchovný obsah. Cíti sa nimi oslovovaný z vyššieho sveta. R. Steiner hovorí:

”Mlčanlivosť sa stáva meditatívnou silou.”

Takto sme dospeli až k onomu ”meditatívnemu” spôsobu čítania, o ktorom hovorí F. Rittelmeyer.

Ocitli sme sa pred záverom cesty. Opísali sme rôzne druhy vnútorných aktivít, ktoré musí čítajúci vynaložiť, a naznačili sme i konečný dôsledok týchto aktivít: myšlienky textu budú prežívané ako živá realita. Videli sme, ako musel človek mnohé v sebe prekonať a premeniť, osvojiť si istý stupeň vnútornej pohyblivosti a tvárnosti, aby sa mohol stotožniť i s myšlienkami, ktoré mu boli zo začiatku cudzie. Teraz sa teda s nimi spojil. Jeho duševný obzor sa tým zväčšil, rozšíril. Je uzrozumený s takýmto rozšírením? Je rozhodnutý obetovať svoju niekdajšiu obmedzenejšiu vnútornú podobu? Tým získa poslednú z dvanástich cností. Jej meno je: **veľkomyselnosť**. Steiner dodáva:

”Veľkomyselnosť sa stáva láskou.”

Ľudské ja sa pretvorilo v čašu, nastavenú tak, aby do seba prijala niečo nové. Prijatie niečoho za súčasť svojej bytosti, to je láska. Znamená to veľké ”áno” k oplodneniu z ducha, k vnútornému rastu. Je to výraz vôle, že to, čo sme čítali, nechceme v sebe prežívať len počas čítania, ale že to ponesieme v sebe i naďalej, ako podnet, ako nové meradlo života.

Tak sme prešli celú cestu. Jej začiatkom bola úcta. Jej vyústením sa stala láska. Putovaním od úcty k láske sme sa priblížili k novej kultúre čítania. K čítaniu nezaujateľnému, aktívnemu, meditatívnemu, ako to lapidárne zhŕňa Friedrich Rittelmeyer.

Znamená to, že musíme teraz tomu, čo sme prijali, veriť? Naprosto nie. I to, čo takto prenesieme v srdci, môžeme pochopiteľne uvádzať v pochybnosť. Ale až tým, že to dokážme niesť ako súčasť v sebe, máme možnosť to konfrontovať so svojimi skúsenosťami, a tak to postupne overovať. Nič nás nenúti k slepej viere. Nič nás nenúti k závislosti. Ale jedno sme pri takomto čítaní smeli nakoniec spoznať: že existuje ešte iná skutočnosť než zmyslová, a že myšlienky pochádzajú z tejto vyššej skutočnosti. A to je poznatok, ktorý nám už nemôže byť vzatý. Nie je to viera, je to skúsenosť z čítania.

A poznatky o vyššom svete, ktoré si z čítania odnášame - idey zmenené na ideály - v nás budú práve tým, že ich budeme overovať, stálymi podnetmi pre činnosť v ľudskom svete, semienkami tvorivej práce. Účinnosť čítania sa nakoniec musí prejaviť i jeho užitočnosťou v živote.

V podobenstve o rozsievачovi sa prirovnáva Božie Slovo, Logos, k zrnu. Zrno padá na zem a prináša väčší alebo menší úžitok, podľa kvality pôdy. Aj poznatky o vyššom svete sú aspektom Božieho Slova. Ich úžitok závisí na spôsobe prijatia. Ako čítame v evanjeliu: ”semeno, ktoré padne na dobrú zem,” ”sú tí, ktorí v srdci cnostnom a dobrom” - presnejšie: v srdci plnom harmónie so svetom a plnom sily dobra - ”počujú Slovo, uchovávajú ho v sebe a úžitok prinášajú v trezlivosti.” Takí nech sú i tí, ktorí študujú duchovnovednú literatúru.